

TARİH İÇİNDE GELENEKSEL TÜRK SANAT MÜZİĞİ VE DİĞER KÜLTÜRLERLE ETKİLEŞİMLERİ

Yrd. Doç. Dr. N. Oya LEVENDOĞLU

Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümü
noya@erciyes.edu.tr

Özet

Türkler, tarih boyunca çok geniş bir coğrafi alana yayılmış olup buralarda birtakım farklı müzik kültürleriyle etkileşim içine girmişlerdir. Bu etkileşimler sonucunda Türk müzik kültürü pek çok koldan beslenmiş ve zengin bir yapıya kavuşmuştur. Böylesine zengin bir kültür mirasının izlerini Geleneksel Türk Sanat Müziği'nin gerek terminolojisinde gerek bu kültüre hizmet etmiş müzisyenlerinin etnik çeşitliliklerinde gerekse ses sisteminin temellerini oluşturan eski yazılı kaynakların diğer bazı kültürlerle bağlantısında somut olarak görmek mümkündür. Son ikiyüz yıldır Batı'dan gelen kültürel etkilerin izleri ise ses ve çalgı müziği repertuarındaki eserlerle icra alanında kendini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Türk Sanat Müziği, Osmanlı Dönemi Müziği, Müzik Yazmaları.

Abstract

Turks have spread to wide lands in the world and interacted with different music culture. By the way Turkish music culture have reached very rich condition. Such rich cultures evidences can be visible in terminology, music theory, music writings and ethnic varieties of the musicians who served to this music of Traditional Turkish Art Music. Traces caused by cultural effects which comes from western can be seen both vocal and instrumental music repertoire at last two centuries.

Keywords: Traditional Turkish Art Music, Music of Ottoman Period, Music Writings

1. Giriş

Orta Asya'da göçebe hayat sürerken, komşu Çin, Moğol ve Hint müzikleriyle, Batı Asya'da Fars müziğiyle karşılaşan Türkler, İslamiyet'in kabulünden sonra, Arap ve Farslarla birlikte birtakım yeni müzik oluşumları meydana getirmişler, göçlerle Ortadoğu müzik kültürlerine güçlü Asya'lı dinamikler kazandırmışlardır.

Türklerin Anadolu'ya yerleşmelerinden sonra Selçuklu döneminde çevre müzikleriyle etkileşimleri devam etmiş ve daha sonra Osmanlı döneminde özellikle İstanbul her yerden müzikçilerin akın ettiği, Doğu'nun en büyük müzik merkezi

haline gelmiştir. Ayrıca Balkanlar büyük müzik oluşumlarının ve sentezlenmelerinin yaşandığı bir bölge olmuştur. Son birkaç yüzyıldır Batı'yla gelişen ilişkiler, müzikte başka yeni oluşumlara yol açmış ve bütün bu etkileşimler sonucunda ülke, zengin bir müzik mirası devralmıştır.¹

Türk devlet ve topluluklarının tarih sahnesinde görülmeye başlamalarından itibaren, zamanla büyük bir coğrafyaya yayılmış olmaları ve özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde daha da artarak devam eden etkileşimleri, ülkede birbirinden farklı kültürlerin yaşayıp kaynaşmasına, çok kültürlü oluşumların gerçekleşmesine doğal bir zemin hazırlamıştır.

2. Orta Asya'dan Osmanlı Dönemine Türk Müzik Kültürü

Tarihin akış süreci içinde, sürekli yer değiştirip komşularıyla yeni ilişkiler kuran Orta Asya'daki Türk kavimleri, göçebe hayatın doğal bir sonucu olarak ilişkide buldukları topluluklarla etkileşime girmişler ve kültürel alışverişler yaşamışlardır.

Tarihsel zincir takip edildiğinde Türk müzik kültürünün, Orta Asya, Eski Anadolu- Akdeniz ve Ege-, İslam, Osmanlı ve son olarak Batı kültürü olmak üzere beş damardan beslenerek bugüne ulaştığı görülmektedir.²

Orta Asya müziği ile ilgili ilk yazılı bilgiler Çin kaynaklarından elde edilmektedir. Bu kaynaklara göre, Taşkent, Buhara ve Semerkant gibi şehirlerden Çin sarayına giden büyük çalgı takımları orada uzun zaman kalmışlar ve itibar görmüşlerdir. Özellikle Hun İmparatorluğu zamanında Çinlilerle ilişkiler artmış özellikle evlenmeler yoluyla, Türk ve Çin hükümdar aileleri arasında yakınlıklar doğmuş, dolayısıyla da kültürel anlamda etkileşimler yaşanmıştır. Örneğin, 568 yılında Çin imparatoru Wu-ti ile evlenen bir Türk prensesinin, Su-ch'i-p'o adında Kuça'lı bir müzikçiye de yanında Çin'e götürdüğü, tarihsel kaynaklarda bahsedilen bir olaydır. Bu dönemde Hotan, Kuça, ve Turfan gibi ticaret merkezlerinden yayılan müzik akımları Çin'i çok etkilemiş, bilhassa Kuzey Çin'de Batı Türkistan müziği hakim olmuştur.³ Eski Türk topluluklarıyla başta Çin olmak üzere diğer ülkeler arasında karşılıklı alıp verilen armağanlar arasında çalgı ve çalgıcıların bulunması da bu etkileşimleri artırmıştır.

Yine Hun İmparatorluğu döneminden itibaren Orta Asya'da görülen ve Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar intikal eden önemli bir gelenek de, ileride Mehter'e dönüşecek olan tuğ takımının kurulmasıdır. Türk hükümdarlarının egemenlik ve güç sembolü olarak davul ve sancağı kullanma töresi bu dönemden Osmanlı dönemine uzanmış, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda Selçuklu Sultanı

¹ M. C. Can, N. O., Levendoğlu, 2003, "*Geleneksel Türk Sanat Müziği Terminolojisinde Çok Kültürlü Unsurlar*", Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Ankara, s.1.

² M. C., Can, 2001, *Türk Müziği Yazılı Kaynakları*, Doktora Ders Notları, s.1.

³ P. W. Malm., 1967, *Music Cultures of the Pacific, The Near East, and Asia*, Prentice-Hall, New Jersey, s. 115.

Gıyaseddin Keyhüsrev, Osman Gazi'ye bir tuğ ile bir davul göndermiştir. Bu gelenek, Osmanlı döneminde mehter müziğinin doğuşuyla sonuçlanmıştır.

Ünlü İpek Yolu boyunca Yakın ve Uzak Doğu arasındaki müzik ilişkilerinde de Orta Asya önemli bir merkezdir. Kervan yollarıyla birbirine bağlanan verimli alanlar üzerine kurulmuş yerleşim merkezleri arasında müzik enstrüman ve stilleri taşınmış, yayılmıştır. III. ve X. yüzyıllarda bu önemli kültür ve sanat merkezleri arasında Sinkiang'da (Çin) Kaşgar, Kuça, Kotan ve Turfan, Özbekistan'da Semerkant ve Buhara gibi şehirler yer almaktadır.⁴ VIII. yüzyılın sonunda Arap akını istilasıyla başlayan İslami dönem Orta Asya'ya yeni bir Yakın Doğu'lu etkisini getirmiştir. Bu yüzyıldan itibaren İslamiyet yavaş yavaş Türkler arasında yayılmaya başlamış ancak, Türk topluluklarının kitleler halinde İslamiyet'i kabulü X. yüzyılı bulmuştur. X. yüzyıl, Orta Doğu'da İslami ilimlerin en parlak devrini yaşadığı dönemdir. Bu dönemde, ilim ve sanat hayatında hızlı bir yükselme başlamıştır. Yakın ve Orta Doğu'da Arap ve İslam İmparatorluklarının parlak dönemlerinde gelişen medeniyetin genellikle Arap medeniyeti olarak bilinmesine rağmen bu medeniyet alınan yerlere çöllerden gelen Araplar tarafından hazır vaziyette getirilmemiş, fetihlerden sonra aralarında Müslümanların yanı sıra Hristiyan, Yahudi ve Zerdüşterin de bulunduğu Arap, İran, Mısır gibi çeşitli toplumların el birliği ile geliştirilmiştir⁵. İslamiyet'in ilk yıllarından itibaren Arap, Grek, İran, Türk gibi milletlerin müzik unsurlarının birbirine karışması ile hızlı bir şekilde gelişip ilerleyen yeni bir müzik yükselmeye başlamıştır.⁶

Türklerin İslamiyet'i kabulü ile birlikte Arap ve Fars kültürlerinin etkileri dilde de görülmüş, Türkçe ile başta Arapça ve Farsça olmak üzere diğer bir takım diller arasında önemli alışverişler yaşanmıştır. Dilde yaşanan bu etkileşimlerin izlerini bugün Geleneksel Türk Sanat Müziği'nin terminolojisinde de somut olarak görmek mümkündür. Orta Asya'dan gelip, Anadolu'ya yerleşen Türkler, burayı yurt edinerek Avrupa, Asya, Afrika'da topraklarını genişletmişler ve burada yaşayan farklı kültürler ile İslam kültürünü harmanlayarak yeni bir medeniyet oluşturma yoluna gitmişlerdir.

VIII. ve XIII. yüzyıllarda gelişerek Endülüs'ten Çin'e ve Orta Afrika'dan Kafkaslar'a kadar geniş bir alanda yaygınlaşan Orta Doğu müzik kültürü, XIV. yüzyılda zirveye ulaşmıştır. XV. yüzyılda ise artık yavaş yavaş eski önemini kaybetmeye başlamış ve başta Türkler, Araplar ve Farslar olmak üzere çeşitli Müslüman toplumlar, daha kişisel karakterde kendi yapılarını kurmaya başlamışlardır.⁷

⁴ M. C. , Can, 2001, Orta Asya Türk Topluluklarında Müzik, Müzik Tarihi Ders Notları.

⁵ B. , Lewis, 1968, The Arabs In History, Hutchinson University Library, London., s. 131.

⁶ K. Z..Ugan, (Çev.), 1988, Mukaddime (İbn Haldun), c2, M.E.G.S.B., Şark İslam Klasikleri:55, İstanbul, s. 432-437.

⁷ M. C., Can, 2001, XV. Yüzyıl Türk Musikisi Nazariyatı (Ses Sistemi), Marmara 2001, Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, s.1.

IV. yüzyıl sonu XV. yüzyılda yaşanan bu değişimin etkilerini Osmanlı döneminde yazılmış ilk Türkçe müzik kitaplarında da görmek mümkündür. Yusuf bin Nizameddin Kırşehirli, Hızır bin Abdullah, Seydi gibi önemli kuramcılarının eserleri bu dönemdeki yeni müzik oluşumlarını yansıtan eserlerdir.

3. Osmanlı Dönemi Türk Müzik Kültürünün Oluşumu

Çok derin bir geçmişten bugüne kadar uzanan Türk müzik kültürünün oluşumunda Osmanlı dönemi ayrı bir öneme sahiptir.

Osmanlı dönemine pek çok farklı kültürü harmanlayarak gelen Türk müzik kültürü, kendi kişisel karakterini XV. yüzyılda oluşturmaya başlamıştır. Bu yüzyılda, dönemin padişahlarının da himayesiyle ilim ve sanat hayatında çok parlak bir dönem yaşanmış, dünyanın çeşitli bölgelerinden bir çok müzisyen, Osmanlı ülkesine gelerek başta İstanbul olmak üzere Edirne, Bursa gibi merkezlerde toplanmıştır. İlim ve sanata gösterilen bu ilginin sonucunda Türk müzik tarihinin ilk Türkçe kitapları yazılmaya başlamış ve çok sayıda eser üretilmiştir. Bu dönemden itibaren yazılan müzik yazmalarında Geleneksel Türk Sanat Müziği'nin çok kültürlü yapısının izlerini görmek mümkündür. Bu kaynaklar, gerek müzik teorisinin dayandığı farklı kültürlerle uzanan kökleriyle gerekse terminolojisiyle bu etkileşimlerin en somut örnekleridir. Aşağıda müzik yazmaları ve bu yazmalarda yer alan farklı kültürlerle ait dil, bölge, soy, etnik grup, ses sistemi ve batı etkileri gibi unsurlar açıklanmıştır:

Müzik Yazmaları

XV. yüzyıldan itibaren Osmanlı döneminde yazılan *müzik yazmaları* incelendiğinde, eserlerdeki teorik yapının köklerinin önce Ortaçağ İslam dünyasının müzik kaynaklarına oradan da Grek dünyasında yapılmış çalışmalara uzandığı görülmektedir. İlk Türkçe müzik nazariyatının kuruluş ve oluşum evresi olan XV. yüzyıldaki yazmalarda etkisi en fazla görülen eserler arasında Ortaçağ İslam dünyasında yazılmış olan El-Kindi, Farabi ve İbn-i Sina'nın eserleri gelmektedir. Bu yazmalar ise büyük ölçüde Grek mirası üzerine kurulmuştur. Grek müzik teorisine ait eserlerin Ortadoğu'ya yayılmasında Büyük İskender'in Doğu seferi (MÖ. IV. yy) sırasında kurulan Grek bilim merkezlerinin etkisi büyük olmuştur. İslamiyet'in yayılmaya başlamasından sonra İskenderiye, Anadolu, Suriye, Irak, ve İran'da bir çok bilim merkezi müslümanların eline geçmiştir. 750- 1258 yılları arasındaki Abbasiler döneminde eski Greklere ait bir çok bilimsel eser tercümeler yoluyla İslam dünyasına girmiştir. Bu çeviriler arasında yer alan Aristoxe'nin Elementa Harmonica'sı (IV. yy), Euclid'in Sectio Canonis'i (III. yy), Nicamachus'un Enchiridion'u (II. yy), Ptolemy'nin Harmonica'sı (II. yy), Aristides Quintilianus'un De Musica'sı (IV. yy) gibi eserler Ortaçağ İslam dünyasında yapılmış ilk eserlerin

kaynağını oluşturmuştur.⁸ Bu eserlerden Arapça'ya yapılan çevirilerde, Grek müzik teorisinde karşılaşılan bazı unsurlara Arapça isimler verilerek İslam felsefesine adapte edilmeye çalışılmıştır.

Yine XV. yüzyılda, Osmanlı ülkesi dışında olan Semerkant ve Herat gibi sanat merkezlerinde yapılan çalışmalar da Osmanlı ülkesini etkileyen bir diğer unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Hüseyin Baykara ve Ali Şir Nevai gibi devlet adamlarının sanatı ve sanatçıları himaye etmesiyle bir çok bilim adamı, şair, ressam, hattat ve müzisyen buralarda toplanmış, müzik ve diğer sanat alanlarında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu şehirlerde yapılan sanat çalışmaları Osmanlı ülkesinde büyük ilgi uyandırmıştır. Bu bölgede, müzik nazariyatı ile ilgili çalışmalar yapan en önemli kuramcı Abdülkadir Meragi'dir. Meragi'nin eserleri, Osmanlı ülkesinde yazılan müzik nazariyatı kitaplarının temel kaynağı olmuş, XV. yüzyıldan itibaren yazılan pek çok kitapta etkisi görülmüştür.

Müzik yazmalarında, teorik yapı alanında görülen bu etkileşimin izlerini, Geleneksel Türk Sanat Müziği'nin terminolojisinde de görmek mümkündür. Bu terminoloji, Türklerin tarih boyunca yaşamış olduğu kimi zaman birbiriyle anlaşılan kimi zaman çatışan bir çok farklı kültür ve insan topluluğunun yer aldığı geniş bir coğrafyayı ortaya koymaktadır.

Geleneksel Türk Sanat Müziği terminolojisinde, çeşitli *kavim*, *soy*, *ülke*, *bölge*, *şehir* adlarına ve farklı dillere ait bir çok sığata rastlanmaktadır. Bu terimlerin bazıları, Türklerin yaşadıkları bölgelerde karşılaşmış oldukları çeşitli topluluklarla ilgilidir. Özellikle İslamiyet'in benimsenmesinden sonra bir çok Ortadoğulu Müslüman toplum arasında büyük yakınlaşma olmuştur. Osmanlıların geniş bir coğrafyada yayılması sonucunda da içinde Acem, Arap, Frenk, Hint, Kürt, Rum, Türk gibi adlar taşıyan bir çok müzik terimi ortaya çıkmıştır.

Geleneksel Türk Sanat Müziği'nde geniş bir coğrafya üzerinde bir çok şehir *bölge* ve *ülke* adı taşıyan terim mevcuttur. Örneğin, Nihavend, Abdülkadir Meragi'nin (1360-1435) Camiü'l-Elhan ve Makasidü'l-Elhan'ında⁹, Buhari, Alishah bin Hacı Büke'nin (?-1500) Mukaddimetü'l-Usul'ünde¹⁰, Nişabur, Şiraz, Karabağı, Horasani, Kantemiroğlu (1673- 1723) tarafından yazılan Kitab-ı İlmü'l-Musiki Ala Vechi'l-Hurufat'ta^{11, 12} yer alan *bölge* ve *ülke* adlarından sadece bir kaçıdır. Bu makam adları, Ortaçağ sonlarına kadar İslam dünyasında IX. ve X. yüzyıl teorisyenlerinden Farabi (870-950), ve İbn-i Sina (980-1037) tarafından ele

⁸ Can, a. g. e., s. 7.

⁹ M., Bardakçı, 1986, Maragalı Abdülkadir, Pan Yayıncılık, İstanbul, s.77.

¹⁰ Alishah bin Hacı Büke, Mukaddimetü'l-Usul, İstanbul Üniversitesi, Eski Eserler Kütüphanesi, Farsça Yazmalar Bölümü, No: 1097, v. 19b.

¹¹ E. P. Judetz, 2000, Prens Dimitrie Kantemir, Çev. Selçuk Alemdar, Pan Yayıncılık, İstanbul, s. 76.

¹² G., Oransay, 1990, "Kırşehirli Nizamoğlu Yusuf'dan Günümüze Türk Makam Adları Yıldızını İçin Bir Deneme", Belleten, Türk Küğ Araştırmaları 1990/1, İzmir, s. 31.

alınan, XIII. yüzyılda, Safiyuddin Abdülmü'min Urmevi'nin (1217-1294) eserlerinde sistematik bir biçimde işlenen ve daha sonra Kutbuddin Mahmut Şirazi, Abdülkadir Meragi, Ahmedoğlu Şükrullah, Ladikli Mehmed Çelebi tarafından takip edilen çok kültürlü Ortadoğu müzik sisteminin oluştuğu çok geniş bir coğrafi alanı ortaya koymaktadır.¹³

Şehir ve bölge isimlerinden başka, Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra Arap ve Farslarla yakınlaşmasının sonucunda meydana gelen *dil* etkileşimi olmuştur. Bir çok Arapça ve Farsça kelime bugün de Geleneksel Türk Sanat Müziği terminolojisinde kullanılmaktadır. Yegah, Dügah, Segah, Kuçek ve Bozork gibi perde ve makam adları bunlardan birkaçıdır. Günümüz Geleneksel Türk Sanat Müziği kuramında büyük ve küçük mücennep olarak verilen aralıkların sembolü olarak da Arapça büyük ve küçük manasındaki kebir ve sagir sıfatlarının ilk harfleri olan K ve S kullanılmaktadır.

Bütün bu terimler, zamanda derin mekanda geniş Türk müzik kültürünün farklı kültürlerle etkileşimlerini yansıtmaktadır. Bütün bu çok kültürlü unsurların Osmanlı geleneği içinde devam edip daha da beslenmesinde İstanbul'un ayrı bir önemi vardır. Osmanlı dönemi müzik geleneğinin oluşmasında ve gelişmesinde en önemli merkez olan İstanbul'da, dokuzuncu yüzyıldan beri çeşitli müzik kültürleri ile türleri bir arada yaşamıştır. Bugün, Bizans müziği diye de anılan ortodox kilise müziğinin yaşayan en eski örnekleri burada oluşmuş ve XV. yüzyıl sonlarına kadar bu kültürün merkezi olma özelliğini korumuştur. Dolayısıyla Geleneksel Türk Sanat Müziği'nin merkezi olan İstanbul'un çok kültürlü bu yapısı, Osmanlı'dan çok daha eskilere dayanmaktadır. XV. yüzyıldan itibaren ise Orta Doğu'nun seçkin sanat merkezlerinde faaliyet gösteren icracıları kendisine çekip Orta Doğu'nun yeni sanat merkezi olma rolünü üstlenmiştir. Bu şehre gelen müzisyenler, yeni müzik türleri ve üslupları geliştirip, geliştirdikleri müziği ülkenin diğer bölgelerine sunmuşlardır.¹⁴

Fatih'in İstanbul'u fethiyle başlayan yeni oluşum sürecinde de Maverünnehir'den, İran'dan Azerbaycan'dan ve Anadolu'nun musiki merkezlerinden müzisyenler İstanbul'a gelmişler ve ileri gelen temsilcisi Abdülkadir Meragi'nin icra edip açıkladığı, Timurlu saraylarında dinlenen müziği bu şehre taşımışlardır.¹⁵

Rum, Yahudi, Ermeni gibi farklı etnik toplulukları içinde barındıran Osmanlı Devleti'nde din ve etnik fark gözetilmeksizin bu topluluklar yan yana yaşamışlar ve merkez İstanbul olmak üzere Türk müzik kültürünün gelişmesine önemli

¹³ M. C., Can, N. O., Levendoğlu, 2003, "*Geleneksel Türk Sanat Müziği Terminolojisinde Çok Kültürlü Unsurlar*", Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Ankara, s. 5.

¹⁴ B., Aksoy, 1999 "*Orta Doğu Klasik Musikisinin Bir Merkezi: İstanbul*", Osmanlı, c. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 801.

¹⁵ E., Neubauer, 1994, "*15. ve 16. Yüzyıllarda İstanbul'da Musiki Hayatı*", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, c.5., s. 523.

katkılarında bulunmuşlardır. Geleneksel Türk Sanat Müziği'nde bugün hala isimleri yaşayan, gayrimüslim müzisyenler arasında tanburi İzak'ı, tanburi ve neyzen Oskiyan'ı, lavtacu Andon'u, Hristo'yu, Bimen Şen'i saymak mümkündür. Ayrıca Ali Ufki, Dimitrie Cantemir, Hampartsum Limonciyan gibi bu geleneğe önemli katkılar sağlayan gayrimüslim müzisyenler de 17. , 18. , 19. yüzyıl repertuarını notaya alarak kaybolmaktan kurtarmışlardır.

Osmanlı döneminde 18. yüzyılda yaşanan kültürel etkileşimlerin anlamlı bir göstergesi de 1730 dolaylarında İstanbul'da Doğu musikisi üzerine yazılmış olan Tanburi Küçük Artin'in kitabıdır. Batı Ermenileri topluluğuna bağlı müzisyen ve şair olan Artin'in yazmış olduğu bu kitap, makam dizilerini ve şedlerini anlatır, usullerden bahseder. Kullandığı notalama sistemi ise Ermeni alfabesinden seçilmiş harfler ile nota süresini göstermeye yarayan bu harfler üzerine konulmuş bir takım işaretlerdir. Artin'in bu notalama yöntemi *neum*'ları ve alfabe işaretlerini Türk müziği kuralları temelinde birleştiren karma bir yöntemi andırır.¹⁶ ,¹⁷ Aynı dönemde, buna benzer şekilde Türk müziği eserlerinin Bizans notasıyla yazılma eğilimine de sık sık rastlanmaktadır. Kyrillos Marmarinos'un 1749'da yazmış olduğu müzik risalesi Türk müziği ile Bizans müziği arasındaki kültürel etkileşimin bir örneğidir. Marmarinos, yazdığı müzik kitabının sonuna Türk Müziği ile ilgili bir bölüm eklemiş ve Türk müziği sistemini nota örnekleriyle tanıtmıştır. Bu durum, Türk müzik kültürü ile Rum müzik kültürü arasındaki etkileşimlerin açık bir göstergesidir.¹⁸

Bütün bu etkileşimlerle Geleneksel Türk Sanat Müziği, pek çok damardan beslenen yapısına bir yenisini yine Osmanlı döneminde eklemiş ve bu etkinin yansımaları günümüze kadar ulaşmıştır. 18. yüzyılda Lale Devri ile başlayan batı kültürünün etkisi, bugün Geleneksel Türk Sanat Müziği'nin özellikle çalgı müziğinde daha ağırlıklı olarak hissedilmektedir.

Osmanlı ülkesine Batı müziğinin ilk girişi, XVII. yüzyılın sonlarından itibaren Batı'nın üstünlüğü ve Kuzey'de Rus devletinin doğuşu ile kendi aleyhine bozulan kuvvetler dengesini düzeltmek için Batı'ya dönmek zorunda kalan Osmanlı devlet politikasının bir sonucu olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemden önce de bazı Batı müzisyenleri İstanbul'a gelmiş olsalar bile makamsal ezgilerde kayda değer bir Batı etkilenmesinden söz edilemez.¹⁹

¹⁶ E. P., Judetz, 1994, Türk Musiki Kültürünün Anlamları, çev. Bülent Aksoy, Pan Yayıncılık, İstanbul, s.48.

¹⁷ E. P., Judetz, 2002, Tanburi Küçük Artin (A Musical Treatise of the Eighteenth Century), Pan Yayıncılık, İstanbul, s. 27-107.

¹⁸ E. P., Judetz, 2000, Sources of 18th Century Music (Panayiotos Chalathzoglou and Kyrillos Marmarinos Comparative Treatises on Secular Music), Pan Yayıncılık, İstanbul, s. 87-124.

¹⁹ M. C., Can, G., Yahya, 2003, *The Effects of Western Music on the Melodies of Turkish Art Music*, *Macedonian Folklore*, Vol. Num:62, UDC 398, ISSN 0542-2108, Macedonia .

Örneğin, XVI. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman'ın hükümdarlığı döneminde Fransa Kral'ı I. François, Osmanlı ülkesine bir müzik grubu göndermiş ancak sadece birkaç kere dinlenen bu grup daha sonra ülkede tutulmayıp geri gönderilmiştir.²⁰ XVIII. yüzyıldan sonra ise padişahların birçoğu Batı müziğini dinleyip himaye etmişler ve opera, bale gibi batı gösteri sanatları ile keman, viyolonsel, piyano gibi batı çalgıları Osmanlı ülkesine girmeye başlamıştır. Öyle ki, bu sazlar Fasl-ı Atik ve Fasl-ı Cedid olarak ikiye ayrılan fasıl topluluğunda, yeni fasıl grubunda yer alan sazlar içine girmişlerdir. Fasl-ı Atik'de geleneksel sazlar çalınırken, Fasl-ı Cedid'de ud, kanun, ney gibi sazların yanında keman, viyolonsel, gitar, trombon gibi Batı çalgıları da kullanılmaya başlamıştır.

Osmanlı ülkesinin Batı ile gelişen ilişkilerinden doğan bir diğer etkileşim ise Batı bando müziğinin Osmanlı sarayına girmesidir. Müzik-yı Humayun'un kurulmasıyla neticelenen Bando müziğinin bu kültüre girişi, Osmanlı ülkesinde Batı ezgilerinin daha sık duyulmasına neden olmuştur. Açık havada çalınan marşlar, valsler, mazurkalar, polkalarla Batı müziği yaygınlaşmaya başlamıştır. Müzik-yı Humayun'u kurmakla görevli Giuseppe Donizetti'den sonra onun görevine getirilen Callisto Guatelli, öğrencilerini Türk müziğinin aralık ve özelliklerini göz önünde bulundurarak Batı tekniğiyle marşlar bestelemeye teşvik etmiştir.²¹ Yaklaşık son ikiyüz yıldır Batı müziğinden gelmekte olan etkiler, Geleneksel Türk Sanat Müziği bestecilerini etkilemiş, Hammamizade İsmail Dede Efendi(1777- 1845), Tanburi Cemil Bey (1871-1916), Refik Talat Alpman (1894-1947), Şerif Muhiddin Targan (1892- 1962), Münir Nurettin Selçuk (1900-1981), Reşat Aysu (1910-1999) gibi önemli isimler, içerisinde Batı müziği etkileri bulduran eserler bestelemişlerdir. Akorlar, arpejler, kromatik pasajlar, çift sesli ezgiler Geleneksel Türk Sanat Müziği'nin melodilerine girmiş, bu etki çalgı müziğinde daha belirgin bir şekilde kendini göstermiştir.

Sonuç

Tarih boyunca yaşamış oldukları geniş coğrafik alan sebebiyle, birbirinden farklı toplumlarla etkileşime giren Türkler'in müzik kültürü, Orta Asya, Anadolu, İslam, Osmanlı ve Batı müzik kültürlerinin harmanlanmasıyla Türkiye Cumhuriyeti'ne uzanmıştır. Osmanlı döneminde XV. yüzyılda, kökleri Ortaçağ İslam dünyasına ve oradan da Greklere kadar uzanan ilk Türkçe müzik nazariyatı çalışmalarının yapılması, XVII. yüzyıldan itibaren Geleneksel Türk Sanat Müziği'nde Osmanlı'ya ve İstanbul'a özgü yeni bir üslubun oluşması ve XVIII. yüzyıldan itibaren Batı etkilerinin yaşanması Geleneksel Türk Sanat Müziği'nde yansımaları fazlaca görülen olaylardır. Teori, terminoloji ve icra alanında somut bir şekilde izlenebilen bu yansımalar, Geleneksel Türk Sanat Müziği'nin çok kültürlü yapısını da gözler önüne sermektedir. Yapısında mistik ve dinamik unsurları bir arada barındıran bu

²⁰ M.R., Gazimihal, 1939, Türkiye-Avrupa Musiki Münasebetleri, c. 1, İstanbul, s. 4.

²¹ M. H., Spatar, 1994, "Batı Müziği", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, c.5. ,s. 531.

müzik türü, bu yapısıyla araştırmacılar için daima ilgi ve merak konusu olmuş, üzerinde pek çok tartışma yapılmıştır.

KAYNAKÇA

- Aksoy, B., 1999 “*Orta Doğu Klasik Musikisinin Bir Merkezi: İstanbul*”, Osmanlı, c. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Alişah bin Hacı Büke, Mukaddimetü’l-Usul, İstanbul Üniversitesi, Eski Eserler Kütüphanesi, Farsça Yazmalar Bölümü, No: 1097.
- Bardakçı, M., 1986, Maragalı Abdülkadir, Pan Yayıncılık, İstanbul.
- Can, M. C., 2001, XV. Yüzyıl Türk Musikisi Nazariyatı (Ses Sistemi), Marmara 2001, Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.
- Can, M. C., 2001, Türk Müziği Yazılı Kaynakları, Doktora Ders Notları.
- Can, M. C., 2001, Orta Asya Türk Topuluklarında Müzik, Müzik Tarihi Ders Notları.
- Can, M. C., Can, N., 1995, “*Tarih İçinde Ud*”, Milli Folklor Dergisi, s. 26.
- Can, M. C., Levendoğlu, N. O., 2003, “*Geleneksel Türk Sanat Müziği Terminolojisi-nde Çok Kültürlü Unsurlar*”, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Ankara.
- Can, M. C., Yahya, G., 2003, *The Effects of Western Music on the Melodies of Turkish Art Music*,
- Gazimihal, M.R., 1939, Türkiye-Avrupa Musiki Münasebetleri, c. 1, İstanbul.
- Gazimihal, M.R, 1968, “*Asırlar Boyunca Tarihi Türk Musikisi*”, Musiki Mecmuası, s. 239, İstanbul.
- Judetz, E. P., 1994, Türk Musiki Kültürünün Anlamları, çev. Bülent Aksoy, Pan Yayıncılık, İstanbul.
- Judetz, E. P., 2000a, Prens Dimitrie Kantemir, Çev. Selçuk Alemdar, Pan Yayıncılık, İstanbul.
- Judetz, E. P., 2000b, Sources of 18th Century Music (Panayiotos Chalathzoglou and Kyrillos Marmarinos Comparative Treatises on Secular Music), Pan Yayıncılık, İstanbul.
- Judetz, E. P., 2002, Tanburi Küçük Artin (A Musical Treatise of the Eighteenth Century), Pan Yayıncılık, İstanbul.
- Levendoğlu, N. O., 2002, XIII. Yüzyıldan Günümüze Kadar Varlığını Sürdüren Makamlar ve Değişim Çizgileri, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

- Lewis, B. , 1968, *The Arabs In History*, Hutchinson University Library, London.
- Malm, P. W., 1967, *Music Cultures of the Pacific, The Near East, and Asia*, Prentice-Hall, New Jersey.
- Neubauer, E., 1994, “*15. ve 16. Yüzyıllarda İstanbul’da Musiki Hayatı*”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c.5.
- Spatar, M. H., 1994, “*Batı Müziği*”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c.5.
- Oransay, G., 1990, “*Kırşehirli Nizamoğlu Yusuf’dan Günümüze Türk Makam Adları Yıldızını İçin Bir Deneme*”, *Bellekten, Türk Küğ Araştırmaları 1990/1*, İzmir.
- Ugan, Z. K. (Çev.), 1988, *Mukaddime (İbn Haldun)*, c2, M.E.G.S.B., Şark İslam Klasikleri:55, İstanbul.
- Wright, O., 1994, “*17. ve 18. Yüzyıllardaki Yapısal Değişimler*”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c.5.